

**БЕЛАРУСКАМОЎНАЯ ВЕРСІЯ
ШМАТМОЎНАГА ТЭЗАЎРУСА AGROVOC:
НЕКАТОРЫЯ ПЫТАННІ ВЫБАРУ ТЭРМІНАЎ**

А. М. Лапцёнак

*Інстытут мовазнаўства імя Якуба Коласа
Цэнтра даследаванняў беларускай культуры, мовы і літаратуры НАН Беларусі,
вул. Сурганава, 1/2, 220072, г. Мінск, Беларусь, lapcionak@gmail.com*

У артыкуле абагулены вопыт беларускіх лінгвістаў па падрыхтоўцы нацыянальнай версіі тэзаўруса AGROVOC, які распрацоўваецца Харчовай і сельскагаспадарчай Арганізацыяй Аб'яднаных Нацый. Разглядаюцца праблемы, з якімі сутыкнуліся мовазнаўцы пры падрыхтоўцы корпуса тэрміналагічных адзінак (выбар пачатковай формы некаторых тэрмінаў, адбор адзінак з улікам сістэмных сувязей тэрмінаў, падбор адпаведнікаў у выпадку міжмоўнай неадназначнасці), і прапанаваныя імі рашэнні.

Ключавыя словы: тэрмін; тэрміналогія; тэзаўрус; AGROVOC; варыянт; сінонім.

Тэрміналагічная лексіка адлюстроўвае развіццё навукі і тэхнікі, сведчыць аб дасягненнях навукова-тэхнічнага прагрэсу, а таксама адыгрывае значную ролю ў прафесійнай камунікацыі і падрыхтоўцы навуковых кадраў, садзейнічае навуковым сувязям і абмену інфармацыяй. Але наяўныя тэрміналагічныя сістэмы за кошт сінаніміі і варыянтнасці тэрмінаў, наяўнасці некалькіх дэфініцый для некаторых тэрмінаадзінак не адпавядаюць патрабаванням практыкі на цяперашнім этапе і патрабуюць упарадкавання. Адным са спосабаў такога ўпарадкавання і ўніфікацыі тэрмінаў з'яўляецца стварэнне анталогій, тэрміналагічных банкаў даных і тэрмінасістэм розных прадметных галін. На сучасным этапе актывізавалася праца па ўкладанні разнастайных даведнікаў, баз даных тэрмінаў у электронным выглядзе, якія дазваляюць зрабіць інфармацыю больш даступнай для карыстальнікаў, паскорыць яе пошук, правесці спецыяльныя даследаванні, у тым ліку супастаўляльнага характару. Праца па апрацоўцы тэрмінаў і падрыхтоўцы спецыялізаванай электроннай базы даных праводзіцца і Харчовай і сельскагаспадарчай Арганізацыяй Аб'яднаных Нацый. Шматмоўны электронны тэзаўрус AGROVOC ужо шмат гадоў распрацоўваецца спецыялістамі і энтузіястамі і ўключае тэрміналагічныя адзінкі сельскай гаспадаркі і сумежных з ёй галін. Тэзаўрус выкарыстоўваецца для класіфікацыі, індэксавання, апісання зместу і маркіроўкі дакументаў, а таксама для пошуку бібліяграфічных даных у электронных бібліятэках [11, с. 37], аднак структура і аб'ём

прадстаўленай інфармацыі даюць усе падставы ацаніць AGROVOC як паўнаўнаважнасць самастойную крыніцу сістэматызаваных ведаў.

Праца над праектам AGROVOC пачалася ў 1981 г. са стварэння тэрміналагічнай базы па сельскай гаспадарцы на англійскай мове. З цягам часу да англамоўнай базы далучаліся карпусы тэрмінаў на іншых мовах, была падрыхтавана электронная версія тэзаўруса, якую ў 2010 г. размясцілі ў свабодным доступе ў сетцы Інтэрнэт [1]. Падрыхтоўка корпуса тэрмінаадзінак увесь час працягваецца, у тэзаўрус уключаюцца новыя тэрміны, удакладняюцца сувязі паміж імі, адбываецца рэгулярнае абнаўленне базы. Абгрунтаваныя прынцыпы ўкладання базы даных і прымяненне электронных тэхналогій дазваляюць змяншаць час падрыхтоўкі нацыянальных версій тэзаўруса. Так, за 3 гады, з 2017 г. па 2020 г., колькасць моў, прысутных у AGROVOC павялічылася з 32 да 39, у рэкордныя тэрміны была распрацавана і перакладзена на нацыянальныя мовы тэрміналогія, звязаная з COVID-19 [6, с. 344]. Сёння (верасень 2023 г.) агульны аб'ём тэзаўруса складае 990 тысяч тэрмінаў на 42 мовах [1].

Пры падрыхтоўцы базы даных AGROVOC выкарыстоўваюцца адзіныя базавыя падыходы, якія прымяняюцца ў розных краінах. У якасці прыярытэтаў работы над тэзаўрусам – камандная праца, прыцягненне галіновых спецыялістаў і лінгвістаў, абмеркаванне магчымых варыянтаў перакладу тэрміна на нацыянальныя мовы. Сёння актыўна ідзе праца па падрыхтоўцы беларускамоўнай версіі тэзаўруса. Яна праводзіцца пад кіраўніцтвам Беларускай сельскагаспадарчай бібліятэкі імя І. С. Лупіновіча НАН Беларусі, на дадзеным этапе праводзіцца падбор тэрмінаў на нацыянальнай мове да англамоўных тэрмінаадзінак корпуса AGROVOC. Некаторыя тэрміналагічныя адзінкі ўжо ўведзены ў базу і іх можна ўбачыць на сайце (гл. малюнак).

Для паспяховай падрыхтоўкі корпуса тэрмінаў неабходна веданне структуры і прынцыпаў пабудовы тэзаўруса. AGROVOC – гэта складаная тэрміналагічная сістэма, паміж элементамі якой існуюць іерархічныя і сінанімічныя віды сувязі. Асноўным элементам тэзаўруса з'яўляюцца тэрміналагічныя адзінкі, якія адносяцца да канцэптаў (дэскрыптарай, асноўных тэрмінаў, якія рэкамендуюцца для індэксавання) або альтэрнатыўных тэрмінаў (аскрыптарай, сінонімаў канцэптаў, якія могуць шырока прымяняцца пры пошуку, але не могуць выкарыстоўвацца пры цытаванні) [9, с. 122].

AGROVOC Multilingual Thesaurus

Content language **Belarusian**

- Alphabetical Hierarchy
- А С Е І А Б В Г Д Е Ё Ж З І К
Л М Н О П Р С Т У Ф Х Ц Ч Ш Ы
Э Ю Я

- Ла-Пампа
- Ла-Рыха
- лабараторны дослед
- лабараторныя метады
- Лакадыўскія, Мінікой і Амандыўскія астравы →
- Лакшадвiп
- лактаглабуліны
- Лакшадвiп
- Ламбардыя
- Лангедок-Русільён
- Лаос → Лаоская Народна-Дэмакратычная Рэспубліка
- Лаоская Народна-Дэмакратычная Рэспубліка
- Лара
- Лас-Вільяс
- Латарынгія
- Латвійская ССР
- Латвія
- Лацыя
- Лацінская Амерыка
- Лацінская Амерыка і Карыбы
- лекцыны
- Лесота
- летні перыяд
- Лузіяна
- Люксембург
- Ляанiн → Ляонiн
- Ляонiн
- лятучыя злучэннi
- Ліберыя
- Ліван
- Ліванская Рэспубліка → Ліван
- Лівійская Арабская Джамахірыя → Лівія
- Лівійская Арабская Рэспубліка → Лівія
- Лівія
- ліганды
- Лігурія
- ліквідацыя хвароб
- Лімузен
- ліпалітычныя ферменты
- ліпкасць
- літаратура

Vocabulary information

PREFERRED TERM	AGROVOC
LAST MODIFIED	Friday, September 1, 2023 08:24:42
TYPE	http://www.w3.org/2004/02/skos/core#ConceptScheme
SKOSXL:PREFIXLABEL	http://aims.fao.org/aos/agrovoc/xl_en_4237c5f5
VOID:INDATASET	http://aims.fao.org/aos/agrovoc/void.ttl#Agrovoc
URI	http://aims.fao.org/aos/agrovoc

Resource counts by type

Type	Count
Concepto	41053

Term counts by language

Language	Preferred terms	Alternate terms	Hidden terms
Arabic	37730	1438	0
Belarusian	1050	357	0
Catalan	377	4	0
Czech	37651	8767	0
Danish	569	7	0
German	38704	7767	0
Greek	184	2	0
English	40993	11796	0
Spanish	39074	11473	0
Estonian	329	4	0
Persian	19770	8937	0
Finnish	438	1	0
French	40500	7954	0

Фрагмент беларускамоўнага корпуса AGROVOC

Тэрміналогія сельскай гаспадаркі з’яўляецца асноўнай у тэзаўрусе, аднак шырока прадстаўлены і тэрміны, якія адносяцца да розных галін ведаў: фізікі (*кансістэнцыя, сонечная энергія, радыёхвалі, цяпло, шчыльнасць* і да т. п.), хіміі (*мас-спектраметрыя, арганічныя спалучэнні мыш’яку, хімічныя рэагенты, ММС – метылметансульфанат* і г. д.), медыцыны (*антыцелы, інкубацыйны перыяд, культура in vitro, мыццё рук, пандэмія, харчаванне чалавека, набыты імунадэфіцыт*), генетыкі (*кланіраванне, маніпуляцыя храмасомамі, генетычная адлегласць, генетычная трансдукцыя, зваротная транскрыпцыя* і г. д.), інфарматыка (*штучны інтэлект, інтэрнэт, пошук інфармацыі, сігнал*) і інш. Таксама ў склад AGROVOC уключаны ўласныя геаграфічныя найменні – назвы краін і геаграфічных абласцей.

Падбор эквівалентаў да англамоўных тэрмінаадзінак праводзіцца з улікам статусу тэрміна ў базе даных, яго месца ў іерархічнай структуры, наяўнасці або адсутнасці звязаных з ім рознымі відамі лагічнай сувязі адзінак. Пры стварэнні нацыянальнай версіі тэзаўруса актыўна выкарыстоўваюцца агульнафілалагічныя слоўнікі (тлумачальныя, перакладныя),

галіновыя тэрміналагічныя слоўнікі, а таксама ўніверсальныя і галіновыя энцыклапедыі і даведнікі. У прадстаўленым артыкуле спынімся на некаторых пытаннях, якія ўзніклі ў працэсе падрыхтоўкі корпуса тэрмінаадзінак на беларускай мове.

Адно з пытанняў, якое закранае дастаткова вялікую колькасць тэрмінаў – выбар формы ліку для тэрміналагічнай адзінкі. У Інструкцыі для рэдактараў агаворваюцца некаторыя лінгвістычныя пытанні падрыхтоўкі тэзаўруса, прычым для розных моў прыняты розныя падыходы [2]. Для англійскай мовы, якая з'яўляецца асноўнай і да адпаведнікаў якой падбіраюцца тэрміны-эквіваленты, базавым з'яўляецца ўжыванне субстантываў у форме множнага ліку, калі яны могуць падлічвацца, і ў форме адзіночнага ліку, калі яны не падлічвальныя, прычым асобныя тэматычныя групы маюць свае ўдакладняльныя правілы. Для рускамоўных тэрмінаў асноўнай формай таксама з'яўляецца множны лік назоўніка, прычым форма ліку абумоўліваецца і месцам тэрміна ў іерархіі. Для беларускай мовы, згодна з Інструкцыяй, базавая форма – адзіночны лік, а множны ўжываецца, калі формы адзіночнага не ўласцівы тэрміну, або калі «множны больш ужывальны» [2, с. 20]. Пытанне формы ліку тэрмінаадзінак актуалізуецца для назваў рэчываў. Так, для адзінак, якія абазначаюць разнавіднасці пэўнага рэчыва, уключаюць пэўныя падвіды, выбіралася форма множнага ліку: *біяпалімеры, імунаглабуліны, глікапратэіны, пластмасы* і інш. Напрыклад, да *біяпалімераў* адносяцца бялкі, нуклеінавыя кіслоты, поліцукрыды, ліпапратэіды і глікапратэіны [4, т. 2, с. 176]; паводле будовы *імунаглабуліны* чалавека падзяляюцца на 5 класаў: IgG, IgM, IgA, IgD, IgE [4, т. 7, с. 216] і г. д. У той жа час *тэфлон, дыкумарол, калаген, поліўрэтан* і інш. – гэта канкрэтныя рэчывы пэўнага хімічнага складу са сваімі ўласцівасцямі, што не маюць разнавіднасцей, абумоўленых структурай, таму яны падаюцца ў форме адзіночнага ліку. Дастаткова наглядна такі падыход можна прадэманстравать на прыкладзе канцэпту *вітаміны ў AGROVOC*, які іерархічна ўключае ў сябе адзінкі *біяцін, рэцінол, руцін* і інш. Праблемы з выбарам пачатковай формы тэрміна могуць узнікаць пры падборы адпаведнікаў для адзінак, якія вядомы толькі спецыялістам або ўвайшлі ў навуковы зварот не так даўно і не фіксуюцца слоўнікамі, напрыклад, *гідратазы, калпаін* і інш.

Падчас працы над базай даных узнікалі адзінкавыя праблемы выбару формы тэрміна з варыянтных адзінак. Варыянты беларускіх тэрмінаў адзначаны намі на фанетыка-арфаграфічным і словаўтваральным узроўнях. Крытэрыў выбару базавай формы залежаў ад розных фактараў.

Так, узнікае праблема выбару пачатковай формы тэрмінаадзінкі, якая фіксуецца рознымі слоўнікамі ў рознай графіка-арфаграфічнай форме. У прыватнасці, выклікала пытанне форма адзінкі-адпаведніка да

англ. *turgor* – *тургар* або *тургор* – напісанне якой будзе залежаць ад месца націску. У слоўніках пачатку ХХ ст. («Беларуска-рускім слоўніку» М. Байкова і С. Некрашэвіча*¹, слоўніку «Батаніка. Агульная і спецыяльная»* тэрміналагічнай камісіі Інбелкульту), сучасных «Руска-беларускім слоўніку» пад рэд. К. Крапівы** (2012), «Граматычным слоўніку назоўніка»* (2013) лексема падаецца з націскам на другім складзе – *тургор*. Аднак у «Руска-беларускім кароткім фізіялагічным слоўніку»* (1993), «Слоўніку іншамоўных слоў» А. М. Булыкі [5, с. 492], «Беларускай энцыклапедыі» [4, т. 16, с. 40] націск даецца на першым складзе – *тургар*. У падобных выпадках у якасці аўтарытэтных крыніц прызнаюцца галіновыя выданні, напісаныя спецыялістамі або з іх удзелам, якія ўжываюць тэрмін у сваёй працы. У адпаведнасці з гэтым была выбрана форма тэрміна *тургар*.

Пры наяўнасці варыянтаў на словаўтваральным узроўні (*зімні – зімовы перыяд, вясенні – веснавы – вясновы перыяд*) было прынята рашэнне падобныя па ўтварэнні лексемы падаваць з тоеснымі афіксамі. Зыходзячы з гэтага былі абраны тэрміны *зімовы перыяд – вясновы перыяд*.

На лексічным узроўні таксама адзначаны шэраг пытанняў. Для некаторых тэрмінаў былі выбраны адпаведнікі з раду сінанімічных адзінак, наяўных у беларускай мове. Так, для тэрміна *viscosity* з сінонімаў *вязкасць* і *глейкасць*, якія падаюцца спецыяльнымі слоўнікамі (гл., напрыклад, [10, с. 11]), быў выбраны першы. На гэта паўплывала як больш шырокая фіксацыя тэрміна ў спецыяльных даведніках, так і колькасць вытворных слоў у сучасных выданнях, у тым ліку спецыялізаваных. Параўн. тэрміны, зафіксаваныя ў AGROVOC: *viscosity* – *вязкасць*, *viscoelasticity* – *вязкаэластычнасць*, *dynamic viscosity*, *eddy viscosity*, *molecular viscosity*.

Рад пытанняў лексіка-семантычнага характару звязаны з размеркаваннем назваў сярод дэнататаў у розных культурах. Так, складанасці ўзнікалі пры падборы эквівалентаў да адзінак, якія на беларускую мову перакладаюцца адной лексемай. Так, словы *blacksmith* і *farrier* маюць у беларускай мове адзін адпаведнік *каваль*. Аднак у якасці тэрміналагічных адзінак яны адрозніваюцца семантыкай, таму павінны падавацца парознаму: *farrier* – спецыяліст, які набівае падковы коням, *blacksmith* – каваль, які працуе ў кузні, вырабляе падковы [8]. Распрацоўшчыкі тэзаўруса на рускай мове ўжылі адпаведнікі *коваль* і *кузнец*, дзе першы падаецца ў агульнамоўных слоўніках рускай мовы з абмежавальнымі паметамі *устар.* і *обл.* У беларускай мове лексема *каваль* з’яўляецца літаратурнай,

¹ Тут і далей знакам зорачка (*) пазначаюцца слоўнікі, размешчаныя на сайце Slounik.org. Слоўнікі і энцыклапедыі (<https://slounik.org/>), двума знакамі зорачка (***) – размешчаныя на сайце Verbum. Анлайнавы слоўнік (<https://verbum.by/>).

а *кузнец* фіксуецца ў дыялектах на дастаткова вузкай тэрыторыі, яны тоесныя па семантыцы [12, с. 89–90]. Каб развесці паняцці ў тэзаўрусе, было прапанавана абедзве лексемы падаваць адзінай літаратурнай адзінкай *каваль*, але для адпаведніка *blacksmiths* у дужках дадаць удакладненне *майстар*.

Падобная сітуацыя ўзнікла з тэрмінамі *harvesting* і *picking*, якія на беларускую мову могуць быць перакладзены адным назоўнікам *збор*. Параўн. у «Англа-беларускім слоўніку»: **harvest**². Збіраць ураджай; жаць [З] і **pick**³. 2. (і)рваць, збіраць; pick fruit збіраць плады; pick flowers (і)рваць кветкі [там жа]. У якасці адпаведнікаў быў выбраны субстантыў *збор* з удакладняльнымі дапаўненнямі: *harvesting* – збор ураджаю з сінонімам *жніво*; *picking* – збор ягад, пладоў і гародніны.

У айчыннай навуковай літаратуры назва *эфіры* ўжываецца ў дачыненні да арганічных кіслародных злучэнняў, якія ў залежнасці ад будовы і колькасці атамаў кіслароду ў саставе падзяляюцца на *простыя* і *складаныя*. Таксама лексема *эфір* ужываецца пры абазначэнні дыэтылавага эфіру, які адносіцца да простых эфіраў [4, т. 18, кн. 1, с. 193]. Аднак падобная сітуацыя непажаданая, у тэрмінасістэме нельга ўжываць адну і тую ж назву (*эфір*) да некалькіх дэнататаў. У перакладным аспекце праблема яшчэ больш ускладняецца. У англійскай, многіх заходнееўрапейскіх і славянскіх мовах для абазначэння *простых* і *складаных эфіраў* выкарыстоўваюцца розныя лексемы: *ether* і *ester*, адпаведна няма лексемы з абагульняльным значэннем для гэтых груп рэчываў. На пачатку ХХ ст., згодна са слоўнікамі беларускай мовы, магла скласціся падобная сітуацыя і для беларускай мовы. Параўн.: «Слоўнік хімічнай тэрміналогіі»*, «Слоўнік фізічнай тэрміналогіі»* (слоўнікі тэрміналагічнай камісіі Інбелкульты): *эфір* – *этэр*; «Падручны расійска-беларускі слоўнік»* : *эфір* – *этэр*, *этэрычны*. Але ў слоўніку «Тэхнічная тэрміналогія»* : *нефтыяной эфір* – *нафтавы эфір*.

Сёння ў беларускай мове ўжываюцца тэрміны *простыя эфіры* і *складаныя эфіры* (гл. слоўнікі, спецыяльныя даведнікі, школьныя падручнікі і інш.). Таму для адпаведніка *ethers* быў выбраны тэрмін *простыя эфіры*. Тэрмін *ester* не быў прадстаўлены для распрацоўкі, але фіксуецца ў тэзаўрусе. За кошт таго, што ў англамоўнай частцы тэзаўруса няма абагульняльнага паняцця *эфіры*, стваральнікі рускамоўнай часткі базы даных падалі гэтыя тэрміналагічныя адзінкі наступным чынам: *ether* – *простыя эфіры* і *ester* – *эфіры*. Параўн. прадстаўленне гэтых тэрмінаадзінак украінскімі даследчыкамі: *ether* – *етери* (сінонім *прості ефіру*) і *ester* – *ефіру*.

Своеасаблівым чынам вырашаецца пытанне падбору эквівалентаў да батанічнай наменклатуры. Для такіх адзінак у AGROVOC прынята

ў якасці эквівалентаў фіксаваць лацінскія назвы, а свае нацыянальныя падаваць у якасці сінонімаў. Такія сінонімы выканаўцамі праекта было прынята падаваць да наменклатуры раслін, што растуць або шырока вядомы на тэрыторыі Беларусі і маюць агульнапашыраныя назвы. Так, для наймення *Plantago* прапанаваны ў якасці аскрыптара тэрмін *трыпутнік*, для *Tropaneolium majus* – *настурка вялікая*, *Illicium verum* – *бадзян сапраўдны*, *Fagopyrum esculentum* – *грэчка пасяўная* (сінонім *грэчка ядомая*) і інш. Расліна з лацінскай назвай *Morus* у беларускай мове прадстаўлена такімі найменнямі, як *шаўкоўніца*, *тутавае дрэва*, *тут*, *морва*. У «Тлумачальным слоўніку беларускай мовы»** фіксуецца толькі назва *шаўкоўніца* са значэннем ‘дрэва або куст сямейства тутавых, лістамі якога кормяць вусеняў тутавага шаўкапрада; тутавае дрэва’, а пад словам *дрэва* даецца тэрміналагічны выраз *тутавае дрэва*, які тлумачыцца праз адсылку «тое, што і шаўкоўніца». У аднатомным «Тлумачальным слоўніку беларускай літаратурнай мовы»** адзначаюцца і *шаўкоўніца*, і слова *тут* з дэфініцыяй «тутавае дрэва». У «Беларускай энцыклапедыі» галоўнай лексмай падаецца *шаўкоўніца*, пры якой фіксуюцца сінонімы *тут* і *тутавае дрэва*. У той жа час у слоўніках пачатку ХХ ст. у якасці тэрміналагічнай фіксуецца лексема *морва*. Параўн.: «Беларуска-рускі слоўнік»* М. Байкова і С. Некрашэвіча: *морва – шелковица (бот. Morus L)*; «Слоўнік лясных тэрмінаў»*: *тутовое дрэво – Morus alba L. – морва; шелковица – Morus alba – гл. тутовое дрэво*; «Батаніка. Агульная і спецыяльная»*: *Morus L. – шелковица – морва*.

Гэтыя адпаведнікі фіксуюцца і ў слоўніку Кісялеўскага: *Morus L. – тут, шелковица – тут, морва* [7, с. 85], выбранай намі ў якасці асноўнай. Такім чынам, у адпаведнасці з правіламі ўкладання тэзаўруса ў якасці асноўнага тэрміна пададзена лацінскае найменне *Morus* і прапанаваны два аскрыптары: *тут* і *морва*.

Такім чынам, у працэсе лінгвістычнай падрыхтоўкі корпусу тэрміналагічных адзінак для базы даных AGROVOC часам сустракаюцца праблемы лінгвістычнага характару, выкліканыя як тыпалагічным непадабенствам моў, асаблівасцямі моўнага члянэння рэчаіснасці ў розных культурах, так і ўнутрымоўнымі праблемамі сінаніміі і варыянтнасці. Асаблівасці пабудовы тэзаўруса AGROVOC і ўласныя моўныя рэсурсы дазваляюць паспяхова іх вырашаць. Сёння мы ўжо можам гаварыць аб беларускамоўнай версіі тэзаўруса, якая дасць магчымасць гарманізаваць тэрміналогію і павялічыць колькасць тэрміналагічных супастаўляльных даследаванняў з прыцягненнем матэрыялаў беларускай мовы.

БІБЛІЯГРАФІЧНЫ СПІС

1. AGROVOC [электронны рэсурс]. – Рэжым доступу : <https://www.fao.org/agrovoc/ru/home>. – Дата доступу : 10.12.2022.
2. The AGROVOC Editorial Guidelines [Electronic resource]. – Second edition. – Rome : FAO, 2022. – IX + 42 p. – Mode of access : [/https://www.fao.org/3/cb8640en/cb8640en.pdf](https://www.fao.org/3/cb8640en/cb8640en.pdf). – Date of access : 26.09.2023.
3. Англійска-беларускі слоўнік [Электронны рэсурс] / Т. Суша. – 2013 // Verbum. Анлайнавы слоўнік. – Рэжым доступу : <https://verbum.by/susha>. – Дата доступу : 26.09.2023.
4. Беларуская энцыклапедыя : у 18 т. / Бел. энцыкл. ; рэдкал. : Г. П. Пашкоў (гал. рэд.) [і інш.] / Мінск : БелЭн, 1996–2004. – 18 т.
5. Булыка, А. М. Слоўнік іншамоўных слоў : у 2 т. / А. М. Булыка. – Мінск : Бел. Энцыклапедыя, 1999. – Т. 2 : М – Я. – 734 с.
6. Климova, Е. В. Эффективность международного сотрудничества по разработке и совершенствованию AGROVOC – многоязычного тезауруса по сельскому хозяйству и продовольствию / Е. В. Климова // Библиотеки в информационном обществе : сохранение традиций и развитие новых технологий : докл. IV Междунар. науч. конф. / редкол. Ю. О. Каракулько (отв. ред.) [и др.]. – Минск, 2020. – С. 339–347.
7. Киселевский, А. И. Латино-русско-белорусский ботанический словарь / А. И. Киселевский. – Минск : Наука и техника, 1967. – 160 с.
8. Кузнец на молотах и прессах [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <https://mgmptk.by/abiturientu/katalog-professiy/tehnologiya-obrabotki-metallov-davleniem/>. – Дата доступа : 26.09.2023.
9. Пирумова, Л. Н. Принципы построения и семантические области информационно-поискового тезауруса / Л. Н. Пирумова, Ж. В. Соколова // Аграрная наука. – 2022. – № 1. – С. 122–125.
10. Руска-беларускі слоўнік па фізіялогіі і біяхіміі раслін / Склад. Н. Я. Савіцкая, М. І. Баранаў. – Мінск, 2001. – 68 с.
11. Тимофеевская, С. А. Некоторые особенности тезаурусов зарубежных и международных баз данных по сельскому хозяйству / С. А. Тимофеевская // Культура : теория и практика. – 2018. – № 1. – С. 36–40.
12. Чалавек : тэмац. слоўн. / НАН Беларусі ; навук. рэд. Л. П. Кунцэвіч, А. А. Крывіцкі. – Мінск : Бел. навука, 2006. – 573 с.